LIII. évfolyam. 1918. Julius—Augusztus IV. füzet.

KERESZTÉNY MAGVETŐ

SZERKESZTIK ÉS KIADJÁK:
Dr. GÁL KELEMEN, GÁLFI LŐRINC

KOLOZSVÁR,
NYOMATOTT GOMBOS FERENCZ „LYCEUM"-KÖNYVNYOMDÁBÁN
1918.

TARTALOM:

A „KERESZTÉNY MAGVETŐ" a szabadelvü kereszténység nagy céljait és a tiszta keresztény teizmus tudományos érdekeit szolgálja. Ezért célja szerint vallási, erkölcsi, társadalmi, nevelési és bölcsészeti értekezéseket közöl; figyelemmel kiséri e kérdések irodalmát s a hazai és külföldi egyházi és iskolai élet mozzanatait. — Megjelenik minden második hónapban 2—3 ivnyi terjedelemben. Egyes szám ára 2 K. Előfizetési dij 10 K, a pártolói dij megállapitását viszonyainkat ismerő és méltányoló támogatóinkra bizzuk. A folyóiratot illető közlemények dr. Gál Kelemen nevére (Kolozsvár, Unitárius kollégium) küldendők.

KERESZTÉNY MAGVETŐ

LIII. évfolyam. Június—Augusztus IV. füzet.

Főgondnok választás előtt.

A főgondnokok sorát végig nézve érdekes jelenség, hogy a szomoiú idők nagyságához képest 1718-ban egyszerre *7 főgondnok* tétetett. A főgondnokok választása szempontjából nagyon érdekes az 1876. évi árkosi püspökválasztó-zsinatot megelőző hangulat is. A püspökségre két jelölt volt, a főgondnokságra ellenben *hét,* mint az első izben történt választáskor. És milyen nevek. 1. Brassai Sámuel, 2. Berde Áron dr., 3. Paget János, 4. Berde Mózsa, 5. Kelemen Benő, 6. Szentiványi Gyula Brassó és Háromszék megyék főispánja és 7. Daniel Gábor a keresztúri gymnasium és udvarhelyi kör gondnoka és Udvarhely megye főispánja. És e súlyos, országos hirű nevek körül a zsinati közönség lelkes tábora. A csoportosulások, tanácskozások lendülettel indultak meg és bizony a közügyeknek magas nézőpontból való fölfogása volt szükséges ahhoz, hogy egyházunk országos hirű tudósaitól és már akkor nagy jóltevőitől választási jelszavak hatása alatt el lehessen tekinteni.

Az egyház iránt való szeretet és a jelöltek iránt való határtalan tisztelet a közmegelégedésre vált megoldást végre megtalálta. A főgondnok-választásnál beadott 120 szavazatból Daniel Gábor megválasztott főgondnok 116 szavazatot kapott. A leirást lásd a K. M. 1876. évi 5. füzetében.

A mostani főgondnok-választásra eddigelé három nevet hozott a közvélemény forgalomba. Kövendi *Gál Jenő,* a kolozsvári kir. ítélőtábla ny. tanácselnöke, volt iskolai felügyelő gondnok és a jogügyi bizottság elnöke az egyik emlegetett jelölt. Kiváló egyéni tulajdonságai, szép ivelésű politikai és birói pályája, az egyház dolgainak mindig magas nézőpontból való elbirálása folytán jutott a jelöltek sorába. A legkényesebb vagyonjogi kérdésekben a hullámzó, viharzó vitákban valósággal kőszirt volt. A népszerűséget nem kereste s annál kevésbbé hajszolta s egyéni meggyőződését a köz javára még akkor is kifejezésre juttatta, amikor a közhangu-

lat nyilvánvalóan más volt. És hármonikus egyénisége ilyenkor volt a legnagyobb és legimponálóbb.

A másik név a lankadatlan, becsületes és szakszerű munka emberét, az egyháza érdekében fáradságot nem ismerő, nemes lelkületü székely embert: *dr. Ferenczy Géza* egyházköri felügyelő gondnokot állítja a jelöltek sorába. Belső emberi családból származott és egyháza érdekében már eddig is annyit dolgozott és áldozott, hogy nevének maradandósága immár biztositva van. Mint megyebeli fiskális a vármegyében vezető szerepet visz. Politikai pályája a parlamentbe is bejuttatta, ahol jelentős nevet vivott ki tudásával és szakismeretével. Ebben a minőségben egyházának sok és hasznos szolgálatokat tett. Az igazi érdem jutalmaként emlegetik tehát a főgondnokságra.

A harmadik név az unitárius egyház történetével szorosan egybe van forrva. Az első főgondnokok között ott látjuk Daniel Ferencet (1718—1747 = 29 év). Ezután 2. Daniel Péter (1723—1736 = 13 év). 3. Daniel Elek (1802—1812 = 10 év). 4. Daniel Elek (1820—48 = 28 év). 5. Daniel Gábor br. (1876—1907, illetve tovább tb. főgondnok) szerepelnek a főgondnokok sorában.

A múlt történetét nem kivánjuk érinteni, mert a jelen embere! *báró Daniel Lajos* is a jelöltek sorába egyéni tulajdonságai folytán jutott. Az egyháza iránt tanusított értékes gondoskodása és munkássága jogos alapul szolgálnak a jelöltségre és arra a fontos tevékenységre, amit egyháza érdekében kifejteni hivatott. Felszólalásait mindig nemes hevülete és egyháza iránt táplált rajongó szeretete hatják át. Az egyház közigazgatásának bajait a legapróbb részletekig ismeri és már régen meglátta azokat a rugókat, amelyek megfelelő irányban módosítandók volnának. Az egyházközségi egyházi élet fejlesztése szempontjából erős ethikai felfogása felszólalásaiban ismételten megnyilvánult. A keresztúri gimnazium körüli érdemeit az értesítők tárják elénk. Egyházköri felügyelőgondnoki minőségében sokat javított a közállapotokon. Szóval a jelen emberének munkássága méltó folytatása az oly szép multnak. Mi mindezeket a szükséges tárgyilagossággal registráljuk. Az unitárius egyház iránti szeretet most is meg fogja találni — hitünk szerint — a legméltányosabb és mindnyájunkra nézve egyaránt megnyugtató megoldást.

A valláspedagógia alapkérdései.

Irta: **Csiki Gábor.**

(Folytatás és vége).

A tekintélyen alapuló törvények, kivülről jövő parancsolatok izatos, pontos teljesítése a gyermeknek elismerést, dicséretet erez. Ilyenkor elégedettnek, boldognak érzi magát. Az elismerő, csérő tekintéllyel szemben bizalommal van.

Vegyük ezt egyházi vonatkozásban. Az egyház legyen az smerő dicsérő tekintély. Ez esetben az említett érzelmek az illetők empontjából vallásosnak mondhatók. Az egyház a maga berenzettségében, törvényeiben, intézményeiben, a gyermek előtt az eni törvény képviselője, adója és őre. Ha tehát az egyház őt smeri, boldog viszonyban érzi magát Istennel s a félelemből yó engedelmesség szeretetből eredővé kezd válni. Ha pedig nek ellenkezője történik, a bűnösség érzése szállja meg a gyerket.

E kor egyik jellemző vonása a vallási formalizmus. Mikor a ermek betaglalódik a családi körbe, részese lesz a családi kulszközösségnek. Erről már szóltunk. E kör kitágulásával az egyházi zösségnek is tagja lesz s gyakorolja annak előírt vallási cseleknyeit. Az előírt formákat, melyeket az egyházban mindenkinek vetnie kell, mint föltétlen hatalom, az egyház sanctionálja. Az vösség az előírt formai cselekvények részletekig menő, pontos gtartásától függ. Érthető tehát a közért, mint föltétlen értékért ló önfeláldozó lelkesülés minden példája. Nagyrabecsüljük e kesülést. Bámulatba ejt a középkori lovag önmegtagadó heroisisa, de itt még sem állhatunk meg. A societas ne akarja elnyelni individuumot, mert hisz, amint már kifejtettük, az egyén nem , hanem sajátosságának megtartásával és egyéni erejének érvéesítésével, ép a köz haladására való tekintettel, *jobb én*-jében ott sajátos isteni célgondolatának kiélésével szolgálja igazán a zt, mellyel neki egy célja van: Isten országa.

Az értelmi fejlődés folytán az ifjúban mind erősebbé válik kritikai hajlam. Kisérletezéseim igazolták, hogy a VII. és VIII-ik tályos, sőt VI-ik osztályos középiskolai növendék nem elégszik g általános, dogmai tételek betanulásával, meghatározott módon ténő bizonyításával s az így származó eredmények levonásával.

Azokat, jóllehet előbb feltétlen értéküek és csorbíthatatlanok voltak előtte, most kritizálja, mérlegeli s nem ritka eset, hogy realis tények módjára itélvén azokat, profán véleményt nyilvánit.

3. Az ész jelentkezésére van itt szükség (értelem, ész: Schneller), mely megszünteti ez állapotot s tiszta látást és itéletet eredményez. Megérti az emberi szellem fejlődő menetét s abban ma érthetetlennek látszó dogmák szerepét és jelentőségét is.

A vallásosság csak e felső fokon lesz igazán vallásossá: Istennel való egységünk mély érzése, mely egész lényünket áthatja. E boldog érzés őszinte megnyilvánulása az őszinte kultusz: imaélet, szeretet. Ez az élet a személyiség, a valláserkölcsi jellem élete. Ezt tüztük ki nevelési célul.

A lelki élet helyes önkifejlése tehát szükségképen valláserkölcsi jellemhez vezet. Nem elérhetetlen, természetfölötti cél ez, hanem olyan, amelyre a lélek fejlődése folyamán a legmagasabb pontnál szükségképen eljut. A vallásos nevelés, sőt általában a nevelés feladata az, hogy a gyermeket a lelki élet kezdetleges, alsó fokáról (érzéki én), a középfokon (történeti én) át, annak segítségével (a történeti én megtöri az érzéki ént, viszont a történeti éniség egyént elnyelő zsarnoksága felébreszti az egyéni önérték tudatát), a természetes fejlődés menetén felemeljük a *valláserkölcsi jellem* idealis magaslatára úgy, hogy a nevelendő ismerje föl az eszményben önmagának tökéletes képét. Az érzéki értékelés egoizmusával szemben rá kell nevelni a gyermeket, hogy másban ne lásson csupán eszközt érzéki vágyai kielégítésére, hanem tekintsen mindenkit önértékű személyiségnek s magával szemben ismerje el szolgálatával a societasnak, az ugynevezett történeti hatalomnak értékét. De itt nem állunk meg. Mikor a societas a tekintély elve alapján érvényesül az előbb érzéki vágyaival szemben tekintélyt nem ismerő gyermek felett, mikor a közt minden érték hordozójának s magát rideg, akár nélkülözhető eszköznek tartja, akár önértékessége tudatára ébresztjük, hogy ne tekintse magát más, akár a societas rideg eszközének, magával szemben a csak fejlődő societast absolut érték adaequat hordozójának. Fel kell ébresztenünk benne az istenfiúságnak azt a subiective boldog, obiective másokat boldogitó tudatát, hogy ő és minden egyes és *társadalmi én* (egyház, állam) az egész emberiség fenmaradása és tökéletesbülése érdekében az ezt biztosító Isten által teremtett s így sajá-

tos hivatással, isteni célgondolattal biró önértékű személyiség. E cél elérésének módjáról az itt adott rövid lélektani alapvetés segítsége mellett fogunk szólani. Szólni fogunk a nevelői vallástanítás anyagáról, az anyag beosztásáról és feldolgozásáról.

II. A vallástanítás anyaga.

Nevelési célunk a *vallásérkölcsi jellem, személyiség.* Minthogy pedig e cél, mint eszmény, amint már kifejtettük, a keresztségben, közelebbről: Jézus személyében nyert egykor megvalósulást, a tanítás anyagának középpontja Jézus személye és pedig nemcsak a keresztény vallásos nevelés, hanem általában a nevelés számára is. A kereszténységet megelőző kor „paidagogos eis ton Kriston"-nak látszik s mindazok a törekvések, melyek egy feltétlen értékben való megnyugvásra, boldogságra, boldogításra s igy az egyes ember s az egész emberi társadalom tökélyére irányultak: Jézusban és az általa hirdetett országban nyernek még csak értelmet, erőt és teljesülést.[1] Az őt követő kor pedig nem más, mint az ő személyisége és tanítása elvi, teremtő erejének érvényesülése a fejlődés menetében.

Nevelési célunk, *a jézusi személyiség* a szellemi fejlődés menetén a különböző korokban különböző mértékben és formában nyert megvalósulást s minthogy az emberiség szellemi fejlődésével a gyermek szellemi fejlődése egybeesik, a jézusi elvnek különböző korokban való fokozatos megvalósulása, úgy látszik, hogy a vallástanítás anyagának leghelyesebb rendszerét adja. A modern paedagogia által annyira hangsulyozott történeti szempont is érvényesül benne.

Jézus fellépése idején az emberiség s typikusan a zsidó nép az előbb vázolt lelki fejlődésnek első és második stadiuma között, az átmenetnél tartott; még csak gyermekkorát élte. A lelki jelentés számára érzéki képeket keresett, mert csak így tudta azt megérteni és kifejezni. Jézussal fizikai csodákat műveltetett; igy akarta őt kiemelni a közönséges, illetve a mindennapi emberek közül. Személyisége körül gazdag mythologiát szőtt, mert csak ily formában érthette meg s fejezhette ki annak igazságait. Az evangéliumokban, Jézus életének leghitelesebb irott forrásaiban e megértés és kifeje-

[1] Schneller: I. m. Teol. Szaklap. I. 1. 43. l.

zésbeli formákban nyilatkozik meg Jézus személyisége. A Jé
által hirdetett s benne megvalósult életelv tanítása s ez elv á
való nevelés érdekében az Újtestamentumhoz kell fordulnunk
már említett okoknál fogva, abban is a synoptikus evangelium
hoz. De Jézus életkörülményeinek, személyiségének megértése sz
ségessé teszi ama nép történetének, val ásos és nemzett irodalr
nak ismeretét is, amelyből származott s amelyben felnött. Ebl
is (ótest.) a mythologiai elem dominál.

A kereszténység első századait a dogmaalkotás korának
vezhetjük. A művelt osztály, a tudósok a görög és keleti filoz
hatása alatt gondolkoztak. A neoplatonismus vigágkorát élte. Hat
alatt egy, az egész mindenséget felölelő ok és célszerűség háló
tán épült világnézet alakult ki. E világnézetben Iézus személyis
s általában a kereszténység igazságai egy szerves dogmarendsz
ben symbolizálódtak. Istenről, Krisztusról és a szentlélekről
szociális kategoriában, az egyházban, mely azokat foglalta magá
kik a dogma rendszere által nyujtott világnézetet magukénak vall
ták s másnak helyességét s jogát el nem ismerték. Azokat pe
akik ezt nem vallották, ép dogmái alapján az egyház kiátkozta
hívők nagy seregének az volt a kötelessége, hogy a dogmá
vallja s az egyháznak, mint e dogmák s igy minden érték tulaj
nosának feltétlenül engedelmeskedjenek. Ettől függött az egyén ért
és üdvössége. A *történeti éniség* kora volt ez. A köz minden,
egyén semmi, illetve csak eszköz. A köz képviseli az abszolut é
ket és hatalmat, az egyén értéke csak relativ, eszköze attól függ
hogy mennyiben nyer elismerést a köztől. Csak ily értékkép
csak ily világnézet mellett szórhatta a római pápa az anathem
és interdictumokat. Csak igy nőhetett oly naggyá a közép
fanatikus heroizmusa; csak így lehetett nyolc hadjáratot indí
a szent föld visszafoglalásáért.

Jézus személyisége tehát itt nem mint a szivekben lak
életelv érvényesült, hanem rideg dogmákba s az azt képvi
socialis kategoriába, az egyházba, mint intézménybe sülyedt
személyiség elve nem érvényesülhetett.[1]

A reformatió Jézus *személyiségét* s általában a keresz
vallás életigazságait kiveszi a rideg dogmarendszerből s azt

[1] Gondolj a reformtörekvésekre.

életelvet a szivekben keresi s oda kívánja ültetni.[1] Ennek alapján az egyén önértékét proklamálta. E mellett azonban a societás az egyházat is helyesen értékelte: idealis *személyiség* megvalósulási szinhelyének, nélkülözhetetlen eszközének tekintette.

A reformálás Dávid Ferenc által végzett teljes munkát. Dávid Ferenc Jézus személyében felismerte azt az idealis embert, ki életével igazolta tanítását, melynek lényege: betölteni az Atya akaratát. Egy személyiségben megvalósult életelvet mi emberek csak az esetben tudunk emberi charismánk szerint egyéni életünkben érvényre emelni, ha az a személyiség ember, mert ha isten, az embernek kevésbé se lehet reménye arra. Az ember Jézus a mi mesterünk. Csak így van igazi értelme e mondásnak: „Példát adtam nektek, hogy amiképen én cselekedtem, ti is úgy cselekedjetek.“ S csak ez esetben lehet a jézusi személyiség az embernevelés célja.

Amint láttuk, a lelki fejlődés első fokán Jézus személyiségét érzéki képekben, mythologiai beállításban, a második stadiumban dogmarendszerben értették és fejezték ki az emberek. Csak a fejlődés magasabb fokán értették meg azt a maga idealis jelentésében, mint életelvet, mely minden embert valóban Isten gyermekévé s az épülő istenország nélkülözhetetlen s így önértékű, munkás polgárává emel. Láttuk, hogy Jézus személyiségének megértése s kifejezési módja az emberiség szellemi fejlődésével szorosan összefügg. Az emberiség lelki fejlődése pedig, amint már említettük is, egyezik az egyén lelki fejlődésével s ezért ismét hangsulyozzuk, hogy az említett történeti fejlődés a vallástanítás anyagának helyes rendszerét adja.[2]

III. A tananyag beosztása.

E cím alatt nem fogunk részleteiben kidolgozott tanmenetet adni. Csak következményeket vonunk le a gyermek lélektanából egy tanmenet készítéséhez. A gyermeki lélek ugyanis szigorúan követeli, hogy természetének megfelelő szellemi táplálékkal lássuk

[1] Az, hogy később a ref., mint egyház maga is dogmai formalismusba sülyedt, e helyen nem lényeges.

[2] E nézet elvi fontosságát népiskolai vallástanításunk újabb tanterve is hangsúlyozza. Főtanácsi Jk. 1914. 85. l.

el. A gyermek vallási fejlődése a történelemben is szemlélhető, épen ezért az anyag beosztásánál a történeti szempont kell, hogy irányadó legyen. E nézetet osztja ma a modern paedagogia: különösen Paulsen, Pfeiderer, Basserman s nálunk Schneller. A gyermek lelke a természetének meg nem felelő anyagot nem fogadja be s ha mégis arra kényszerítjük, a vallás a legúnottabb tárgy lesz a gyermek előtt s az eredmény pedig vallástalanság, egyháztól való elhidegülés.

Általános szabályképen mondjuk ki még e helyen, hogy a tananyag a nevelői szempont alá helyezendő. Amennyiben az anyag csak oktat és nem nevel, nem áll valláserkölcsi jellemnevelés szolgálatában, kiejtendő a vallástanítás anyagának rendszeréből.

1. A gyermeki lélek természetének vizsgálásánál láttuk, hogy az a fejlődés első stadiumában a mesék és mondák világában él. A tárgyakat megszemélyesíti. A szellemi jelentéseknek, fogalmaknak érzéki képet ad. A térben és időben megjelenő egyes dolgok iránt érdeklődik. Mesék, elbeszélések, könnyebb történetek ragadják meg figyelmét. Még nem általánosít, fogalmi, logikai összefüggést nem keres.

Természetes tehát, hogy a nevelői oktatás mesemondással kezdődik. Ffleiderer minden anya első kötelességévé teszi, hogy mesélni tudjon. A jól megválasztott s kellő elevenséggel mondott mesék már a 3—4 éves gyermeket is személyileg megragadják. A gyermek lelkének az iskolába lépés idején is valósággal éltető tápláléka a mese, előbb az állatmesék, majd a népmesék.

Helyesnek tartunk ez okból minden olyan törekvést, mely a népiskola alsóbb osztályaiban (I. és II-ik oszt.) népmeséket, mondákat, eleven elbeszéléseket kíván adni. A mesék kiválasztásánál mindig szem előtt tartandó a nevelési cél. Bennük egy-egy valláserkölcsi jellem, vagy annak egy-egy vonása kell, hogy megszólaljon. Nem az Isten helyes ismeretére való vezetés tehát a feladat itt, amint azt a dogmatikus vallástanításnál (pl. Kis Áron) látjuk. A gyermeknek erre még nincsenek fogalmai.

Később ószövetségi bibliai történeteket lehet adni, de előbb csakis eleven elbeszélés alakjában, mondhatni népmesei színben. A történeti elbeszélések közti okozati összefüggéssel, fogalmi fejlődés tanításával nem kell nagyon kínozni a gyermeket, mert hisz az még csak a térben és időben megjelenő egyes iránt érdeklődik

s nem általánosít. A történetek helyes megválasztásán fordul meg a siker. Egy-egy valláserkölcsi jellem szólaljon meg bennük. Kain gyilkossága, Jákób rafinériája, — mint újabb tantervünk is kiemeli, — nem hat épitően.

A helyesen választott történetek a jelentő ösztön fejlődésével, — mikor a gyermek az egyes jelenségeket egységbe igyekszik foglalni, — önként vezetik rá Isten fogalmára; a hallott, látott személyiségeket egy nagy személyiségbe igyekszik elképzelni. A lelki fejlődéssel lépést tartva, megfelelő vallásos színben, — mint egyszerű, könnyen érthető történet elmondható az egyptomi élet, a pusztai szervezkedés, patriárkák, bírák, királyok, próféták dolgai. Mikor az újszövetségi történetekre kerül a sor, a gyermek szellemileg már annyira fejlett, hogy az evangeliumokban levő képekben egy embernek, Jézusnak élettörténetét, főbb mozzanataiban meg tudja érteni. Élettörténetének keretében tárgyalhatók, vigyázva az elevenségre, kerülve az érthetetlen, elvont okoskodást, Jézus tanításai. Arra kell törekedni, hogy Jézus, az igazi életeszmény öntudatlanul is megragadja, lebilincselje a gyermeki lelket; ez pedig csak a léleknek megfelelő külső forma által lehetséges. Bizonyos, hogy itt a gyermek még nem válhat valláserköcsi jellemmé, de előkészitjük arra.

2. Hosszas átmenet után, a második fokon egy egységes értelmi világkép kezd kialakulni a gyermek lelkében. Most már nem annyira a tér és tdőben megjelenő egyesek iránt érdeklődik, mint a fogalom, az általános, a törvény iránt. A hallottak és tanultak közt okozati összefüggést keres. A logikus gondolkozás kezd érvényesülni s általa egy cél- és okviszony hálózatán épült világképet alkot magának, amelybe egész környezete beletartozik. A család fogalma haza, egyház fogalmává tágul. S a gyermek a societásba betaglalja magát. Törvényeit magára nézve föltétlen érvényűnek tartja. Itt kezdődik a gyermek hőskora, mint láttuk, a *történeti éniség* ideje. A societás minden, az egyén eszköz.

A tanítás anyagát illetőleg is a történet korának nevezzük e kort. Egyháztörténetet kell tanítanunk. Különös figyelem forditandó az egyháznak, mint societásnak kialakulására s a kereszténység hőskorára.[1] Álljon az ifjú előtt a vallásos közösség, az egyház a

[1] Guizottal az üldözés és a keresztes hadjáratok idejét a keresztény egyház hőskorának nevezzük.

maga szervezettségében, de úgy, mint amelyet személyiségek alk
nak s amelynek ő is értékes szerve. Ezért az volna kívána
hogy a tárgyat személyiségek jellemrajzában dolgozzuk fel. A
formtörekvések is megvilágítandók, mert azt az ifjú már meg tu
érteni. A reformatió s különösen Dávid Ferenc reformatiója,
anyag rendszerénél kifejtett oknál fogva, leghelyesebben válasz
anyag a személyiség magaslatára való emelésre. Egyházunk tö
nete legalkalmasabb arra is, hogy vele az igazságért sokat sz
vedett, a tiszta evangeliumi eszmét valló és hirdető unitárius e
házunknak legjobb tehetségük szerint munkáló híveket neveljü

Egyháztörténet után hittant és erkölcstant kell adni. Elő
hittant és azután erkölcstant. A hittannal kapcsolatosan szükség
nek látszik egy áttekintő vallástörténeti tájékoztatás is.

Most, mikor az ifjú szellemileg annyira fejlett, hogy öná
itéletet tud mondani, a tanultak alapján összeállítandó az élete
mény, Jézus *személyisége*, a *valláserkölcsi jellem*. Megállapítan
e személyiség örökvonásai, kifejtendő tartalmi szempontból s en
alapján megvilágítandók a hit körébe vágó kardinalis kérdés
szociális életünk fontos kérdései, a szellemi áramlatok s társada
mozgalmak.[1] Vigyáznunk kell, hogy mindebben az ifjúnak al
szerepet juttassunk, mert csak így nyer öntudatos unitárius hi
világnézetet. Egy áttekintő vallástörténet feladata az, hogy ál
világossá váljék Schnellernek általunk is elfogadott s már egys
idézett hite: ... mindazok a törekvések, melyek egy feltétlen ért
ben való megnyugvásra, boldogságra, boldogításra s igy az eg
ember és emberi társadalom tökélyére irányultak, Jézus Kr.-ban
az általa hirdetett országban nyernek még csak értelmet, erőt
teljesülést.

A keresztény erkölcstan feladata az, hogy a keresztény e
ményből, mint életcélból levonja azokat a morális elveket, tör
nyeket, melyek az idők végtelenségéig az emberre a feltétlen k
lezés erejével birnak s melyek az egyén és a társadalom tökéle
bülését s ez alapon való igaz boldogságát biztosítják. A történe
a multra vonatkozóan mútatja, hogy mikép érvényesült a Jé
életelv, az erkölcstannak a jelenre vonatkozóan kell megmútat

[1] Ezt ma különösen Hartmann és Baumgarten sürgetik. Lásd külö
a Prot. Szemle XXV. évf. 352. l.-t. („A mai kor és a vallástanítás" S
Józseftől.)

hogy mikép érvényesül és miképen kellene érvényesülnie egyéni és társadalmi életünk különböző eseteiben.

Ez volna a tárgy beosztása, de annak is csak egyik ága. A másik, hogy mikép kellene a vallástan anyagát a többi tárgyak közé beosztani, részletkérdés, nem tartozik szorosan ide.

Mint jeleztük is, nem iskolai beosztást, kidolgozott tanmenetet adunk. Csak egy elvet nyertünk, melynek alapján, — véleményünk szerint — helyes, a gyermek lelki világának megfelelő s azt tökéletesbitő tanmenetet készíthetünk. Egy tanmenet készítésével oly iskolai szempontok érvényesülnek, melyek egy és más tekintetben tán módositást is követelnek.

A legtöbb gyermek p. o. nem megy középiskolába, ezért az elemi iskolában s az ezt követő ismétlőben egy egységes vallásos nevelésben kell részesítenünk. Igy pl. a gimn. I. és II. oszt.-ban módosított formában adjuk a bibliai történeteket; nem úgy, mint a III. és IV.-ik elemi osztályban. Ugy szintén a gimn. VII.-ik és VIII.-ik oszt.-ban a hit és erkölcstan más alapon adandó, mint az elemiben. A psychologiai törvényre mindig vigyáznunk kell. Ezekről most részletesebben szólni nem fogunk. Csak a konfirmációról kivánjuk megjegyezni, hogy annak ideje akkor van, mikor az ifjú magát az egyházba önként betaglalja (16—17. év.) A konfirmálás nem egy könyvnek megtanítása, hanem a tervszerű vallásos nevelés koronája kell, hogy legyen.

IV. A tananyag feldolgozása.

A régi paedagogika jórészt csak e kérdés tárgyalásában merült ki. Szerintünk az anyag átadásának módjára vonatkozó szabályok a már eddig mondottakban elvileg benne foglaltatnak. Részletkérdésekbe itt sem bocsátkozunk. Csupán általános következményeket vonunk.

A nevelőnek, e kérdésre vonatkozóan is, első kötelessége ismerni a gyermeki lélek önkifejlésének menetét. Ezen belül törekednie kell, hogy egyenként is megismerje tanítványainak sajátos lelki világát. Élnie kell a divatba jött kisérleti paedagogia segítségével. Amennyiben csak teheti, meg kell vizsgálnia az úgynevezett imponderábiliáknak sajátos természetét s az illető gyermek lelkére gyakorolt hatását. Törekedni kell, hogy megismerje a családot, annak szellemét: tradicióit, szokásait, érzetét s általában azt

a milieut, mely a gyermeket körülveszi és befolyásolja. A nevelés csak így lehet individualis, mit a modern paedagogia annyira sürget, és eredményes is.

Az iskolába menés idején a gyermek csak az otthon képzetkörével bir. A tér és idő schemájában él és gondolkozik. A fogalmakat érzéki képekhez köti. A mesék logikátlan világát éli.

A tanító, ha meg akarja ragadni e gyermeki lelket, az apa és az anya nyelvén szóljon hozzá. Az otthon hangján, az otthon képzetkörében beszéljen hozzá. A mesék, mondák, elbeszélések mondásakor legyen ismét gyermek, élje és élvezze át maga is azoknak világát. Előadása legyen élénk, érzékeltető elbeszélés s az elbeszélés által egy-egy vallás-erkölcsi jellem kidomborítása legyen célja és nem valamely elvont, mondjuk teológiai fogalom bizonyítgatása. Az a cél, hogy a gyermek a szereplő jellemnek képzelje magát, vele éljen s nem az, hogy bizonyos, könnyen felejthető fogalmi ismeretet nyerjen. Ezt még nem érti s ezért únja. Az előbbit élvezi. A módszer egyetlen kelléke e fokon az élethű szemléltetés.

A mesék iránti csodás szeretetet a való történet iránti érdeklődés váltja fel; a mythos világát a való történet. Az értelmi fejlődés folytán a gyermek kinő a mesék világából s a tényleges és logikus történet iránt kezd érdeklődni. Egységes értelmi világképébe egész környezete beletartozik. Az otthon fogalma a haza, egyház fogalmává tágult. E socialis kategoriák tagjának érzi magát. Azokkal, kik szintén annak keretén belül élnek, solidarítást érez, velük együtt ugyanazon törvények imperativ hatalma alatt élve, alázatos engedelmességgel, önmegtagadó lelkesedéssel szenteli erejét a köznek, mert hisz a köz a feltétlen érték hordozója, maga csak haszontalan szolga s értéke a köznek való szolgálat útján nyert elismerésben van.

Az ifjú betaglalódik az egyházba. Vége tehát a gyermekistentiszteleteknek, fel kell venni a gyülekezet kultuszközösségébe. A tanítás anyaga e fokon *(történeti éniség),* mint már említettük az egyháztörténet. Itt már, egy cél és okviszony hálozatán épült világnézettel biró ifjúnál, a logikus gondolkozás oly mértékben kezd jelentkezni, hogy nem hiábavaló, sőt szükséges rámutatni az eszmék küzdelmére, a iézusi eszmének a közösségben való érvényesülésére. De a szemléltetést mellőzni most sem szabad. A fogalom, logikus gondolkozás mellett is, nehezen érthető szemlélet nélkül.

Az egyháztörténet tanítása csak úgy lesz nevelő hatású, ha az ifjú előtt megelevenednek azok a nagy személyiségek, kik az egyes korokat áldóan irányították. Jézus, a martyrok, a kiváló emberek személyiségével való ölelkezés szent inspiratió a növendék lelkére. Életet adjunk a történetben, mert csak igy ragadjuk meg a növendéket személyileg.[1]

Amint említettük, most van a konfirmálás ideje. A káté anyaga a már tanultak alapján, azokra való visszapillantás alapján állítandó össze és dolgozandó föl. Igy a konfirmáció nem 6—8 hetes kurzus, egy könyv betanítása, hanem a vallásos nevelés koronája lesz. A ma még divatos és kinos deduktiv módszer helyett az induktiv módszert kell használnunk. Ez a föltétele a növendék aktiv szerepének s öntudatos hitének.

E kor természetes vonása a szervezkedési hajlam. Az ifjú azt látja, tanulja a történelemből, hogy bizonyos célt elérni csak szervezett egyesülés útján lehet. Nagyon helyes tehát az ifjúsági egyesületek szervezése. Az egyesületnek vallásunk valamelyik nagy személyiségét kell maga elé állítania. Egy nagy személyiségnek, kinek nevét viseli az egyesület, az egyesület tagjaira gyakorolt suggestiv hatása bámulatos. „Dávid Ferenc ifjúsági egyesület“ céltudatos szervezés és odaadó vezetés mellett igen áldásos lenne, az ifjúság vallásos érzületét fejlesztené, egyházunkhoz való ragaszkodását erősbítené.

A szellemi fejlődés harmadik stadiumában a középiskola VII. VIII. oszt. a hit- és erkölcstan tárgyalásmódja szigorúan tudományos, kritikai megalapozású kell, hogy legyen, mert itt az ifjú már önálló itéletet mondhat, kell hogy mondjon. Aktiv szerephez kell juttatnunk. A nevelő csak segít neki, hogy önmaga felismerje Istent önmagában, mint élő kötelező valóságot s Jézus személyiségében, kit gyermekkorában az újszövetségi mondakörben látott, most önmaga ismerje fel az örökkévaló emberideált, melyért a multban az emberiség jobbjai küzdöttek s mely mint életelv minket, mint Isten gyermekeit, ma is kötelez. Ez elv alapján, ennek birtokában meg fogja érteni az ifjú kötelességét Istennel, embertársaival, hazájával, egyházával s önmagával szemben.

[1] V. ö. a strassburgi teol. egyesület 1912-iki határozatával.

Igy nevelünk jó keresztényeket, hívatásuknak élő embereket, hű honfiakat, valláserkölcsi jellemeket, igazi unitáriusokat.

* * *

Előre kitűzött feladatunkat tehetségünk szerint megoldván, dolgozatűnk végére jutottunk. Láttuk, hogy a vallásos nevelés, sőt általában a nevelés eszméje, célja a *személyiség, valláserkölcsi jellem.* Főbb vonásaiban e célhoz vezető útat is igyekeztünk kijelölni. Most még függelék képen kiegészítésül a nevelő személyéről és a nevelést befolyásoló imponderabiliákról fogunk röviden szólani. Az egész paedagogia e négy főtétel körül forog: 1. Nevelési cél. 2. Nevelési eszköz (mód). 3. Nevelő és 4. Nevelendő.[1] A nevelés céljával s a cél megközelítésének módjával dolgozatunk két főrészében foglalkoztunk. Arra a kérdésre, hogy ki a nevelendő, egy mondatban Schneller Istvánnal azt feleljük, hogy nevelendő minden kiskorú egyén a saját tökéletesbülése és az emberi nem előhaladása érdekében.[2] A teljesség okáért még a nevelő személyéről kell szólanunk.

1. A nevelő.

A nevelő első kötelessége, hogy a *személyiség* csiráját a gyermek lelkében felismerje, megkeresse. Minden önző vágyról lemondva, önmagáról szinte meg is feledkezve, el kell mélyednie a gyermeki lélek mélységes titkaiban, meg kell ismernie annak természetét s a családi szellemnek és társadalmi környezetnek nagy hatását, hogy igy megtalálja abban azt a föltétlen értékű tényezőt, melyet a gondviselés az emberiség fejlődésére való tekintettel teremtett s melyet a nevelőnek *személyiséggé* kell fejlesztenie. Tanügyi útasítások, didaktikai szabályok erre nem elegendők. Csakis a keresztényi szeretet szellemétől egész lényében áthatott, igazán hívatásának élő személyiség tudja ezt megtenni. Előtte, egész lényéből kisugárzó szeretet előtt megnyilnak a gyermek lelkének titkai.

Hangsulyozzuk, hogy minden nevelőnek a nevelési cél megtestesülése kell, hogy legyen. A nevelendőnek látnia kell nevelőjében azt az eszményt, mely felé az őt vezetni akarja. Csak nemes

[1] Schneller: „Neveléstani jegyzet“ és Dittes Fr.: „A nevelés és oktatás története.“ Ford.: Hofman Mór.

[2] V. ö. Kis Elek: „A személyiség paedagogikájának alaptényezőiről“ 42. l.

ület ébreszthet nemes érzületet. Csak valláserkölcsi jellem nevel- valláserkölcsi jellemet. Csak a személyiség magaslatán álló elhet fel másokat is a személyiség magaslatára. Oly nevelőkre tehát szükség, kik munkájukat nem hivatalnak, tehát nem csupán nyérkeresetnek, hanem Isten által részükre előírt, életüknek alap- képező hivatásnak tekintik. Ne csak a tanitási órákon igyekez- ek feladatukat elvégezni, mint a hivatalnok az úgynevezett hiva- os órákon, hanem Istentől nyert legjobb képességükkel, minden jökkel forrjanak össze a hivatással. Hivatásszerű munkát bizonyos kra szorítani nem lehet. Lefoglalja az a nevelőnek minden ide- s erejét. E munkában a nevelő és nevelendő között szeretetteljes; ndhatni atyai viszony fejlődik ki s a nevelő előtt megnyilik a elendő egész lelke. Nem lesz ott titok, tudja hibáját és erényét, ja, hogy mit kell kigyomlálni és mit kell öntözgetni. Az élénk csönhatásban a szeretettől lelkesülő munka hasonló munkára pirál, személyiség hatása alatt személyiség fejlődik.

Az egyoldalú intellectualismus bűnéül tudjuk be, hogy sok tben a nevelők oly hivatalnokoknak képzelik magukat, kiknek iskolai köteles tanítási órákon kivül a tanulókkal semmi közük, mmi céljuk nem lehet. Az intellectualis irány ugyanis a nevelői atást s általában a nevelést a tanítási órákra szorítja, mert mondják — ezeken közölhetők mindazok a képzetek, kialakít- ó az a gondolatvilág, melyen az erkölcsi jellem alapul. Ez a rbart-féle szerencsétlen psychologia paedagogiai érvényesülése.

Nem tagadjuk a Herbart által hangsulyozott didaktikai elem elő értékét, de Lindével mi is állítjuk, hogy a nevelő személyi- e az igazi nevelő tényező.[1] S igazat adunk Waitz hasonló értelmű tásának: „Bármit is mondjunk a nevelő oktatásról: az oktatás- ethikai hatása mégis jórészt nem a tananyagtól, sem pedig a dszertől, hanem a nevelő személyiségétől függ.[2]

2. Az imponderabiliák.

A gyermeki lélek természetét, rövidesen bár, ismertettük. nyegesen befolyásolják azt az úgynevezett imponderabiliák, melyek- a nevelőnek számolnia kell. Ezekre nálunk először Eötvös hivta

[1] Pers. paed. 12. l.
[2] Algemeine Paed. 327. l.

fel a figyelmet. A családi szellem: családi tradició, családi szokás, családi érzet nagy hatalma által lelkében mélyen befolyásolva jön a gyermek az iskolába. S ha ezekkel a nevelő nem számol, eredményre alig számíthat.[1] A család keretein kívül a társadalmi környezet is nagy s még eddig kevésbé értékelt hatást gyakorol a gyermek lelkére. „A gyermek erényei, a gyermek bűnei egyszersmind a társadalom, a környezet erényei és bűnei." (Schneller). Sőt nem csak a gyermek, hanem a felnőtt ember is annyira hatása alatt áll társadalmi környezetének, hogy bizonyos bűnök egyenesen abból magyarázhatók.[2]

Az imponderabiliák, mint levegő körülfogják, öntudatlanul is befolyásolják a gyermeket s hatásuk jóval intensivebb, mint akár az öntudatos oktatásé, képzetadásé, ha mindjárt a Herbart-féle módszer művészetével történik is az. A gyermek lelkében, a tudat alatt egy objectiv jellemet alakítanak ki. A nevelőnek e tudat alatti világba is be kell pillantania. Az imponderabiliák hatását felismernie és érvényesítenie kell.

---

[1] Kívánatos tehát, hogy a család és iskola közt minél élénkebb kapcsolat legyen.

[2] Innen az, hogy a modern törvénykezés nem megtorolni, hanem javítni akar.

Unitárius irodalmi kör.

Irta: **Vári Albert.**

Általános a panasz, hogy egyházi irodalmunk pang, hogy íróinknak nincsen elég témája, hogy meglevő irodalmunknak nincsen határozott iránya, hanem az egyes, szórványosan megjelenő írók ötlete szerint ingadozik. Szóval újabb és újabb hangok emelkednek amiatt, hogy az a kincses bánya, amelyet mi unitárizmus néven örököltünk sokat szenvedett elődeinktől, ma nincsen kellően kiaknázva, hogy mi magunk gyönyörködünk annak fényében, de a gyertyát véka alatt rejtegetjük s annak áldásait másokkal közölni nem tudjuk. Pedig ma nem állanak útunkban a hatalom fegyverei, nem fojtja torkunkon a szót az üldöztetés félelme s nem nyomja el hangunkat az elnyomatás veszedelme. Egyéniségünk kifejtésének, erőnk megmutatásának s szellemünk ápolásának az útjában külső akadályok nem állanak. Létjogosultságunk csak akkor van, ha önálló, egyéni életet tudunk élni. Az idegen szellemből való táplálkozás csak olyan, mint az injekció, mely a beteg szervezet összeomlását késlelteti, de végképpen meg nem akadályozhatja. Azt pedig el nem hitethetjük magunkkal, hogy az unitárizmus magát túlélte, hogy nem fejlődésképes, hogy benne nincsenek olyan csirák, amelyek kihajtva az emberiségnek gyümölcsöt termelhetnének. Hiszen ez a XVI. századbeli reformációnak a legfiatalabb hajtása, mely életképességéről a történelem ítélőszéke előtt oly fényes bizonyságot tett. A kereszténység fejlődésének útja csak ez irányban vezethet. Benne olyan értékek vannak, amelyeket az ember soha sem nélkülözhet. Azokat a járulékokat, melyeket a különböző korok csatoltak a jézusi kereszténységhez s amelyek azt eredeti tisztaságából kivetkőztették, az unitárizmus a józan ész fényénél lenyesegette. De azokat az ősi elemeket, amelyek minden vallásnak a lényeges alkotó részét teszik, nagy gonddal megőrizte. Nem nemzeti, hanem egyetemes vallás, ámbár a magyar unitárius egyház a nemzeti ideáloknak minden fenntartás nélkül a legbuzgóbb mun-

kása. E föld szülötte volt alapítója, e nép szivében gyökereztek meg igazságai s jövendő dicsőségét is csak e földön várja és keresi. Nem csak értelmünket elégíti ki, hanem szivünket megnyugtatja s akaratunkat a legszentebb célok szolgálatára irányítja. Olyan megbecsülbetetlen lelki kincset birunk vallásunkban, amelyet sem másnemű szellemi irányzatért, sem arany és ezüst sokaságáért cserébe adni nem tudnánk.

Azonban a kincs csak akkor bir igazi értékkel, ha azt kellő gyümölcsöztetéssel tudjuk kezelni. Ellenkezőleg holt tőke s birtokosai rosz szolgák, kik a reájuk bizott tálentumot elássák. Reánk is értékes tálentumokat bizott az isteni gondviselés vallásunk igazságaiban. Tőlünk függ, hogy azoknak hű vagy hűtlen sáfárai legyünk. De miképpen állhatunk meg a mi Urunk előtt s miképpen számolunk a történelem ítélő széke előtt, ha a nálunk letett drága kincset nem megsokasítva, hanem megrozsdásodva és elhalványodva kell utódainknak átadnunk. Ha mi folyton a fölött rágódunk, hogy mit csinál a „vidék“ s mit teszen a „központ“, ha egymásnak a közjóra irányuló munkáját lekicsinyeljük; ha egyéni céljaink s személyi érdekeink elvonnak a közös munkától; ha az anyag szeretete annyira a földhöz láncol, hogy az eszmények szolgálatára nem tudunk fölemelkedni; ha ebben a kicsiny egyházban is a különböző hivatások szerint különböző osztályok és kasztok keletkeznek, amelyek az egymás elleni küzdelemben merítik ki Istentől kapott tehetségeiket; akkor csakugyan nem vagyunk méltók az unitárius névre.

Az unitárius szó egységet jelent. Ez az egység nem csupán a hitnek legfőbb tárgyára: Istenre vonatkozik, hanem a hivők lelki egységére, az akaratok közösségére s a cselekvések egyöntetüségére is. Vajjon az az összetartás és együttérzés, mely a multból példabeszédképpen szállott át a mai unitáriusokra, ma is tulajdonunk s erős kapcsunk-e? Vagy csak a közmondás a mienk, de annak lényegét és tartalmát elvítte az új idők szele? Egy szép és nagy név nem csupán jogokat, de súlyos kötelességeket is ró az örökösökre. Egy Kossuth vagy egy Széchenyi nem lehet hazaárúló. A családi tradiciók, kell hogy irányítsák s emeljék az utódokat. Nem elég az unitáriusságra az, hogy higyjünk az egy személyü Istenben. A jó unitárius hiven ápolja az unitárius hagyományokat, megbecsüli és méltányolja az unitárius értékeket; gazdagítja az unitárius szellemet; szóval és tettel, kézzel és ésszel, pénzzel és lélekkel, vérrel és könnyel, szolgálja az unitárizmus dicsőségét.

Ez a világháború eléggé megmutatta, hogy a szervezetlenség, az egyéni vállalkozás csak hősöket és mártirokat teremt. A győzelem babérját csak a céltudatosan együttműködő és szervezett sereg viszi el. Most, amidőn látjuk, hogy körülöttünk a többi egyházak is teljes erővel szervezkednek; amidőn a múltért s ezért a nagy világkatasztrófáért valamely titkos vádat érezve lelkükön, mintha fokozott buzgósággal fognának a mulasztások helyrehozásához: vajjon mi nézhetnők-e tétlenűl ezt a nagy készülődést? Vajjon nekünk nem volna felelősségünk a keresztény ideálokkal szemben? Nekünk kellene homokba dugott fejjel várnunk az idők viharainak átzúgását? Nekünk, akiket történelmi hogyományaink arra útalnak, hogy legalább is zászlótartók legyünk abban a hadseregben, mely ezt a világot a keresztényi eszményeknek meghódítani akarja?

Igaz, hogy számbelileg kevesen vagyunk s anyagi erőink fogyatékosak. Túlsokat hiába akarunk. Lehetetlen feladatra nem vállalkozhatunk. De hát nem is ez a célunk. Világhódító tervek és ábrándok minket nem nyugtalanítnak. A tényleges helyzettel számolni tudunk. Mi nem akarunk harcot indítani kifelé. A mi harcunk csak a restség, a nemtörödömség, a tájékozatlanság, a földhöz ragadottság ellen irányul. Az a célunk, hogy a köztünk levő és szunyadó erőket ébresztgessük, hogy a jó akaratot megbecsüljük, hogy a nemes törekvéseknek szárnyakat adjunk, hogy a szétmálló munkát s a szétfolyó erecskéket egy közös mederbe tereljük és közös célra irányítsuk, hogy híveinket öntudatos unitáriusokká tegyük s egyházunkat valóban „élő kövekből" építsük fel, hogy egyházunk ne csupán jogi szabályokon s történelmi hagyományokon fölépülő szervezet, hanem lelkes, élő munkás tagoknak az egyesülete legyen, amelyben mindenkinek megvan a maga kötelessége és mindenki teljesíti is azt. Szóval az a célunk, hogy az az erkölcsi erő, mely a multban csudákat művelt, ismét egy közös táborban egyesítse egyházunk hiveit. Ezen célunkkal első sorban az unitárius egyházat kivánjuk szolgálni, de végeredményében az egyetemes kereszténység ügyét hisszük előmozdítani. Mert annál áldásosabb az egyetemes kereszténység munkája, mennél nagyobb sikerrel valósitják meg az egyes egyházak eszményeiket. Ebben a munkában számunk csekélységét s anyagi erőink fogyatékosságát csak erkölcsi értékeink latbavetésével pótolhatjuk ki.

Ilyenszerű gondolatok foglalkoztatták az unitárius lelkészek-

nek Székelykeresztúron f. é. jun. 18, 19, 20. napjain tartott értekezletét, amikor nagy lelkesedéssel elhatározták egy *„Unitárius irodalmi kör“ szervezését.* Bár lelkészi értekezlet volt, (tanfolyam címen) de voltak ott világi embereink is, akik lelkesedéssel támogatták a gondolatot. A gondolat nyomatékosabbá tételére ott a helyszinén, több mint 2000 kor. adomány gyült egybe s hisszük, hogy evvel még nem merült ki áldozatkészségük. Az „Unitárius irodalmi kört“ tehát meg kell alakítanunk. Azonban ennek — bár a lelkészek értekezletéből indult ki — nem szabad csupán a lelkészek körében maradnia. Ennek egy, az egész unitárius egyházat behálózó s az összes unitárius írókat magában foglaló szervezetnek kell lennie azzal a céllal, hogy unitárius íróinkat buzdítsa, irányítsa, tömörítse s egy egészséges egyházi és vallási irodalmat teremtsen. Benne helyet kell foglalniok férfiaknak és nőknek, ifjaknak és öregeknek. Bizonyos nemes versenynek kell megindulnia azért, hogy valaki e körnek tagja lehessen. Tagja is lehet bárki munkával, tollforgatással, nemes ambicióval s lélek szerint való küzdéssel s ez a tagság kötelezné még fokozottabb munkára. Akik mint irók nem lehetnének tagjai, azok is anyagi támogatással mozdítanák elő a kör nemes céljait.

„Az ajándékokban külömbség vagyon, de a lélek ugyanaz“ mondja a szentírás. Különbözők a tehetségek, melyekkel Isten az embert megáldotta. De mindenkinek a nekie adott talentumok mértéke szerint kell beszámolnia. Különbözők azok az útak is, amelyeken az unitárizmus fölvirágzása előmozdítható. Éppen ezért az alakitandó irodalmi körben is különböző irányzatok vagy osztályok lehetnének, amelyekben íróink a maguk egyénisége és Istentől kapott tehetsége vagy képzettsége szerint működhetnének, mind nyájan ugyanazon lélek által vezetve és ugyanazon célt szolgálva.

Vannak, akiket képességük, képzettségük, sőt hívatásuk a *tudományos* irodalmi munkásságra indít. Milyen tág tere nyilik ezeknek a munkálkodásra egyházunk történelmében hitelveink fejlődésében s azoknak a mai teol. tudományokkal való megvilágításában, vallásunk tudományos megalapozásában, egyházjogunk kifejtésében, püspökeink és főgondnokaink életrajzának a megírásában stb. Mások pedig inkább a népies irány felé vonzódnak. Ezek megteremtenék *missziói*-irodalmunkat, vagyis a tudományosan föl-

dolgozott anyagot átadnák a közforgalomnak. Elsősorban a belmisszió s másodsorban a külmisszió területe akárhány munkást foglalkoztathat s száz meg száz tárgyat kínál a földolgozásra, hogy a mi igazságaink helyes világításban álljanak népünk és a nagy világ előtt. Végül íróink egy másik része a *gyakorlati* egyházi irodalom terén szeret mozogni. Itt egyházi beszédek és egyház szertartási dolgozatok, a különböző hittani tankönyvek várják a hivatott munkásokat. Mindenkit a maga helyére állítani, mindenkit a nemes munkára sarkalni mindenkit a munkája szerint megbecsülni, az erők szétforgácsolásának, az idegen területeken való céltalan kalandozásnak útját állani: ez volna a szervezendő irodalmi körnek nagy feladata és nehéz hivatása.

Itt nem valamely hivatalos szervezetről van szó, mely hivatalos eszközökkel kiván hatni és működni, hanem tisztán egy önálló, társadalmi mozgalomról, amely meglevő egyházi intézményeinket nem bántani, hanem azokat mélyiteni s az élet fejlődésével összhangban tartani akarja. A történelmi fejlődéssel számolnunk kell. A 350 éves szép multat s az abban sokszor vérrel és könyhullatással rakott alapokat bántanunk nem szabad. Szent minden kő, minden templom és minden alkotás, mit apáink lelkesedése hagyott reánk örökségül. Gyermeki kegyelettel állunk meg előttük s mellettük „a régi fénynél gyujtunk új szövétneket." Oltalmazzon az Úr minket attól, hogy az apáinktól maradt szent örökséget tékozló fiuk módjára áruba bocsássuk. De a meglevő alapokon tovább építeni, az ősök lelkéhez a saját lelkünket hozzákapcsolni, a régi viharoktól rongált templomokat kijavítani s szükség esetén újakat építeni; az átvett s kegyelettel őrzött szellemi hagyatékokat gyarapítani; szent vallásunkat az új kor világosságába öltöztetni: ezt igenis kötelességünknek tartjuk.

Nem akartam e nehány gondolatnak a közlésével a kiküldött előkészítő bizottság működésének elébe vágni. Az a maga idejére elvégzi részletes tervét. Célom csupán az, hogy a mozgalomról hiveinket előre is tájékoztassam s a lehetőleg világossá tegyem azt, hogy itt olyan törekvésről van szó, amelyet minden jó unitárius embernek szívvel és lélekkel, pénzzel és akarattal, tudással és munkával támogatni kell s támogatni is fog.

Egyházi törvények és szabályrendeletek.

Az unitárius egyházi törvények gyüjteményes összefoglalása még nem történvén meg, egyelőre az is haladás volna, ha a ma érvényben levő törvények és szabályrendeletek sorozatának hivatalos összeállítása megtörténnék. Ily irányban 1918. április havában tett indítványomat az E. K. Tanács el is fogadta és egy 3 tagú bizottságot küldött ki a vonatkozó tervezet elkészitésére. Ez a bizottság is azonban — mint a többi bizottságok legnagyobb része — a tervezet gondolatát a feje alá tette és alszik. Pedig legalább azt már tudni kellene, hogy az érvényben álló jogszabályok közül melyek sorozhatók a *„törvények“* fogalma és melyek a „szabályrendeletek“ fogalma alá.

A szervezeti törvény 206. §-a ugyanis akként rendelkezik, hogy az E. Főtanács hatáskörébe tartozik 1) *az egyházi törvényhozást illetőleg:*

a) az egyházra és iskoláira vonatkozó mindennemű *egyházi törvények* és *szabályrendeletek* megalkotása, életbeléptetése és módosítása.

Ha azonban a jogszabályokat vizsgáljuk, azok *címéből nem mindig lehet megállapitani,* hogy az E. Főtanács mit kiván *törvénynek* és mit *szabályrendeletnek* tekinteni.

Már ez magában is indokolná egy idézési törvény megalkotását, hogy azután szabatosan lehessen a törvényekben kölcsönösen hivatkozni és hogy a szabályrendeletek köre is élesebben elhatárolódjék.

Erre gyakorlatilag is szükség van és pedig annal inkább, mert a Szervezeti Törvény 229. §. 3. d) pontja szerint az E. Képviselő Tanács:

„Az egyházközségek és egyházkörök által alkotott minden *rendszabályt* megvizsgál és megerősít.“ Az E. K. Tanács által megerősített *szabályzat* (rendszabály) eszerint az egyházi jogszabályoknak a *3-ik* csoportja.

A ma érvényes jogszabályok között ezt a hármas felosztást: *törvény, szabályrendelet* és *rendszabály* felismerni sem a záradékról, sem a címből, sem más meghatározás alapján nem lehet.

De a főtanács sem tartja meg ezeket a fogalmi meghatározásokat, hanem határoz az új „internátusi *szabályzat*“ tárgyában; a „kollégium konviktusának szervezete és szabályai“-t *jóváhagyja* stb. stb.

Az egyház törvényei, szabályrendeletei és szabályzatai (rendszabályai) — jogászi szempontból tekintve — olyan vegyes felvágott-félét, olyan egyveleget alkotnak, amelyet iskolázott jogászi érzék elviselni nem tud.

De az általános rend szempontjából is elodázhatatlan szükség az osztályozást mielőbb elvégezni. A kiküldött bizottság munkálatának alapját képezheti az alábbi összeállítás, amelyet azonban ezzel a beosztással elfogadni teljes lehetetlenség.

Ez a beosztás anélkül állíttatott össze, hogy az idézett törvények szerint legalább általánosságban jelezve volna, hogy mi miért vétetett az *egyházi törvény, szabályrendelet* és *szabályzat* (rendszabály) csoportja alá. Ilyen elvi elhatárolás nélkül pedig a törvény kiadásához megkivántató idézési törvényről (lex citationis) beszélni sem lehet.[1]

Az egyház ügyeinek intézésénél oly gyakran megnyilvánuló szakszerütlenséget jó volna immár a lehető hozzáértéssel és szakszerűséggel felcserélni, ha van rá lehetőség. Ugy gondolom, hogy a hozzáértőket meg lehetne találni.

Az idézési törvényhez készült összeállítás ez volna.

A) Törvénycikkek.

I. törvénycikk. Az egyázalkotmányról és szervezetről (85—1904. jkvi pont.)

II. törvénycik. A belsőemberek választásáról és kinevezéséről (41—1912. jkvi pont.)

III. törvénycikk. Belsőemberek változása alkalmával a javadalom megosztásáról (84—1900.)

IV. törvénycikk. A fő- és középiskolai tanárok választásáról és alkalmazásáról (38—1909.)

[1] Lásd: K. Magvető 1916. 2. füzet. Irott és iratlan törvények.

V. törvénycikk. Az istentiszteletek rendjéről (86—1904.)
VI. „ Az egyházi fegyelmi törvénykezésről.
VII. „ A lelkészek és énekvezérek nyugdíjáról s ezek özvegyeinek és árváinak ellátásáról (109—1902.)
VIII. Az országos tanári nyugdijintézetbe nem tartozó tanárok és központi tisztviselők nyugdíjáról és ezek özvegyeinek és árváinak ellátásáról (12—1902.)
IX. törvénycikk. Az egyház szolgálatában álló szolgák nyugdíjáról s ezek özvegyeinek és árváinak ellátásáról. (50—1912.)

B) Szabályzatok.

1. A kanonikus kérdésekre. (65—1903.)
2. Az egyház központi pénztárának kezelésére. (60—1900.)
3. Az egyház alapjai tőkepénzeinek kikölcsönzéséről. (110—1902.)
4. Az egyházközségek pénzeinek és pénzértékü papírjainak kezeléséről. (101—1908.)
5. Az egyházközségek számadásának alakjáról. (65—1903.)
6. Az egyházközségek segélyezésének módjáról. (95—1901.)
7. A kántorok fizetésének ideiglenes rendezéséről. (40—1910.)
8. A Berde Mózsa-féle alapból gyümölcsészeti és méhészeti pályadíjakról. (52—1901. és 36—1915.)
9. A jószágfelügyelőségről. (43—1912.)
10. A lelkészkörről. (38—1911.)
11. A tanárértekezletekről. (92—1907.)
12. A zene és énektanárok kötelességeiről. (90—1910.)
13. A középiskolai orvos- és egészségtan tanár kötelességeiről. (82—1906.)
14. A vallás tanítási tantervről. (445—1914.)
15. Az iparostanoncok vallástanításának tantervéről.
16. A középiskolai vallástanítás tervéről. (37—1915.)
17. A theologiai akadémia szervezetéről, a középiskolai vallástanári és theologiai tanári képesítésről. (42—1915.)
18. A kolozsvári kollégium internátusáról. (131—1902.)
19. A „ „ konviktusáról. (135—1902.)
20. A „ „ rendtartásáról.
21. A székelykereszturi főgimnázium internátusáról.
22. „ „ konviktusáról.

23. A székelykereszturi főgimnázium rendtartásáról.
24. „ „ pénztárkezeléséről.
25. A Berde-cipó ösztöndíjról. (63–1900.)
26. A Sharpe Hungarian scholarshipról (15–1911.)

E jogszabályokon kivül még az érdekes elvi álláspontok (Zsinati határozatok) is összeszedendők volnának. A kereszturi gymnaziumra vonatkozó törvények is felveendők lesznek. Szóval ez a sorozat nem teljes.

Az összeállitásból a kanonikus kérdések a törvények közzé veendők föltétlenül. Hiszen egyházi szempontból ez elsőrendü jogszabály!

A 9. pont alatti beolvasztandó a szervezeti törvény megfelelő fejezetébe.

A theologia akademia szervezete is a törvények közé kivánkozik. Szóval egy kissé figyelmesebb osztályozásra lesz szükség, törvényes meghatározás alapján.

A szabályzatok helyett „*Szabályrendeletek*" kifejezés lesz használandó. És az E. K. Tanács megerősitő hatáskörébe eső rendszabályok, *szabályzatok (ügyrendek)* szintén kiválasztandók lesznek.

E csoportba tartozónak gondolnám a lelkészkörről, a tanári értekezletekről alkotott szabályzatokat, továbbá a Szerv. törvény 232. §-a szerint elkészítendő ügyrendet és a 180. §. szerinti utasítást stb.

Az egyházi törvény 229. §. 6. pontja értelmében ugyanis ezek az E. K. Tanács hatáskörébe eső rendszabályzat fogalma alá esnek, amelyen nem változtat elvi szempontból semmit az a tény, hogy a lelkészkör *fellebbezése* folytán az E. Főtanács hagyta jóvá a lelkészkör szabályzatát. A helyes elintézés az lett volna, hogy az Egyházi Főtanács az E. K. Tanács elutasító határozatának megváltoztatásával az E. K. Tanácsnak a szabályzat jóváhagyását utasításba adja.

Mindezekre vázlatszerüen csak reá kivántam mutatni, mivel a mai viszonyok között a folyóirat terjedelme a bővebb kifejtésre elegendő teret nem biztosíthat. Közös érdekünk azonban, hogy az egy évtizednél hosszabb idő óta húzódó *törvény-incorporatiót* minél szabatosabban oldjuk meg. Ehhez igyekezzünk letenni az alapkövet: az idézési törvényt.

A szervezeti törvény (I. füzet) után — nézetem szerint — azért nem lehetett a további kiadásokat eszközölni, mert a fennebb

kifejtett elhatárolások, szétválasztások nem voltak meg és nem történtek meg. Ez valóságos drótháló volt, amelybe mindenki beleakadt, aki a törvények rendszerét vizsgálni kezdette. Én erre a hiányra régen reámutattam.[1] Álláspontomat a meddő kisérletek fényesen igazolták. Hiába való volt tehát minden inditvány és minden határozat, mert hiányzott a kivitel lehetősége. A biblia tanításait ma már nem igen szokták figyelemre méltatni, pedig hát szépen meg van írva: Nem minden, aki mondja: Uram, Uram! megyen be a menyeknek országába. Ehhez cselekedetek, jó cselekedetek is kellenek.

Hiába való volt tehát a sok inditványzápor, ha nem találták meg a jócselekedet végrehajtóját. Igy most már a gyülölt francia szellemesség csak annyit mondhat: Tant de bruit pour une omelette!

Tóth György dr.

---

[1] *Megoldásféle:* Az egyházi szervezetben tagozódó hatáskörök figyelembevételével a főtanács hatáskörébe csak a törvényalkotás volna utalandó. Ennélfogva az egyházi és zsinati főtanács által megállapitott jogszabály lenne: *a törvény.*

Az E. K. Tanács hatáskörébe volna utalandó a *szabályrendeletek alkotása* — a főtanács jóváhagyásával — avagy enélkül.

Szabályzatot alkothatnának — ugy mint eddig — az egyházközségek, egyházkörök, egyházi egyletek az E. K. Tanács jóváhagyásával.

Ez a szétválasztás azonban a szervezeti törvény egyes intézkedéseit módositaná.

A jelenlegi szabályozás mellett szabályrendeletnek volna minősithető az a jogszabály, amelyet a főtanács alkotott és kifejezetten „szabályrendeletnek" kiván minősiteni. Különben törvénynek tekintendő.

Szabályrendeletnek volna vehető az E. K. Tanács által alkotott jogszabály is, ha a törvény, vagy a főtanács határozata értelmében erre jogköre volt.

Szabályzatot alkothatnának az egyházközségek stb., mint eddig.

Kiss Ernő dr.

Főgimnáziumunk rendes tanára, az 50 cs. és kir. gyalogezred tart. főhadnagya, a háborúban szerzett betegsége következtében, életének 32. évében, július hó 15-én elhunyt. Árkoson született. Onnan hozta magával kollégiumunkba egy becsületes iparkodással tisztes jólétre emelkedett, egyszerű családból a székely faj kitartó erős akaratát, a komoly munka szeretetét és a tehetségnek nem csekély mértékét. Ezek a tulajdonságai vezették már tanulópályáján, ezek kisérték egész, fájdalom, oly rövidre szabott életében. Ezek ültettek reménységet tanárai szivében már a gimnáziumban és tovább az egyetemen is, ahol tanárnak készült. Az volt a vágya, hogy ott értékesítse munkaerejét, ahol gyökerei leereszkedtek lelkébe, kollégiumunkban. De mikor végzett, dr. Nyiredy Géza, nagy hirű és feledhetetlen tanárunk, erejének teljességében volt. Igy dr. Kiss Ernő Szolnokra került az ottani felső kereskedelmi iskolához. Azután kollégiumunkra szakadt a nagy csapás, dr. Nyiredy Géza kidőlése. Most már megnyilt dr. Kiss Ernőnek az út alma materéhez; de ránk szakadt a még nagyobb csapás, a világrengető háború. Ennek fergetege elsodorta dr. Kiss Ernőt az iskolától; a hívószóra ő is ment és úgy teljesítette kötelességét ott is, amint férfiuhoz, amint székelyhez illett.

Másfél évet forgott a harcok viharában Galicia mezőin, a Kárpátok ormain, Bukovina véráztatta földjén. A kardokkal diszített signum laudis beszélt ékesen kitartásáról, vitézségéről, szenvedéseiről. És összemorzsolt idegei árulták el, miken ment keresztül. Mikor roncsolt idegeivel hazakerült, már akkor kollégiumunk tanára volt. Dr. Nyiredy helyét megkapta a jeles tanítvány. Boldog volt, hogy elérhette a célt, mely gyerek kora óta csábitotta; s boldog az öreg kollégium is, hogy fiatal, komoly és tudományosan jól felkészült erőhöz jutott.

Ám a hazának még mindig szüksége volt dr. Kiss Ernőre. Idegbajából kigyógyultan, szinte jókedvvel vitte tovább is fiatal életét az áldozatra. Mint vegyészt a gázosztaghoz osztották be és kiképző tanfolyamra rendelték. Onnan került ismét a frontra. Szülei, tanártársai és sok jó embere féltő szeretettel bocsájtották utjára. S ő ment.

De már ekkor meg volt írva végzete: csakhamar hazakerült a harctér szenvedései és nélkülözései szülte súlyos betegséggel, cukorbajjal. Aggodalom fogott el mindenkit, aki ismerte; de ő bizott és úgy látszott, hogy az ő bizalma válik valóra. Állapota valóban javult, de a kórházból nem engedték azért ki. Az iskola is, ő maga is mindent megtettek, hogy most már végképpen megszabaduljon a katonaságtól és visszatérjen hivatása csendes körébe. Azt hitte mindenki, hogy a nyugodt élet és tűrhető életmód visszaadják majd dr. Kiss Ernő egészségét teljesen. Ő maga is úgy várta, hogy csak hazakerülhessen még édesanyja kosztjára, akkor minden jó lesz.

Mivel állapota megengedte, készült tanári pályájára. Amire a harcok zajában nem ért rá, sokat olvasott. A szakmájában fölmerült új művek, a pedagógia terén megjelent értekezések és mozgalmak érdekelték első sorban és dr. Kiss Ernő buzgón, a komoly tudós érdeklődésével és a komoly pedagógus hivatottságával igyekezett pótolni négy esztendő hiányait, hogy készen és mindennel au fait legyen, ha a katedrára kerül. Ez a buzgóság, ez a komolyság alaptulajdonsága volt dr. Kiss Ernőnek, de bizonyára a harctér növelte meg benne, a komoly kötelességteljesítés kemény iskolája. Ha mindenki ezzel térne onnan haza!

És jött egy kis meghülés, jelentéktelen dolog, az egészséges szervezetnek, halált hozó a megtámadottnak. S az első hirt nyomon követte a másik, zöldelő vetésben pusztító orkán, mely egyszerre megdermesztett minden nagy várakozást: a hűséges tisztiszolga zokogó könnyekkel alig tudta elrebegni: dr. Kiss Ernő főhadnagy úr meghalt....

Dr. Kiss Ernő temetése jul. 17-én folyt le katonai pompával a megtört szülők, tanártázsak és sok tisztelő jelenlétében. A kollégium nevében dr. Gál Kelemen igazgató búcsuzott attól, akit szivünk szerint nem is üdvözölhettünk. A holttestet Árkosra szállíttatták szülei, akik már második fiukat áldozták oda a haza oltárára.

IRODALOM.

Szombati Szabó István: „Ó Seregeknek Istene." Egyházi, közönséges, ünnepi, rendkivüli és szertartási beszédek és imádságok háború idején. Budapest, 1917. Kókai bizománya. 106. l. Ára: 3 kor. 50 fill.

A világháború borzalmai között készült alkalmi dolgozatok, amelyek nem a boncoló ész magyarázó hangját, hanem az érzelmek mélységeit igyekeznek a szószékre vinni. Ezért alakilag sem követik az egyházi beszéd műalkotási szabályait, hanem az iró hullámzó érzés-világához igazodnak. Lelkes hangjuk és közvetlen melegségük rokonszenvessé teszik előttünk e beszédeket. *V.*

KÜLÖNFÉLÉK.

Unitárius irodalmi kör alakitása.[1] Az unitárius lelkészeknek Székelykereszturon junius 18, 19, és 20-án tartott értekezlete sok üdvös eszmét és gondolatot hozott felszinre, amelyeknek egyházi életünkre nézve hisszük, hogy meglesz a maguk termékenyitő hatása. A Dávid Ferenc hitnézetei, az elemi vallástanitás, az egyházi énekügy, a gyakorlati bibliamagyarázatról tartott előadások s az azok nyomában támadt megbeszélések nem maradhatnak meg az elméletek lomtárában. Kikivánkoznak azok az életbe, hogy egy jobb és áldásosabb fejlődésnek a tényezőivé legyenek.

De különösen nagy jelentőséget tulajdonitunk egy unitárius irodalmi kör alakitására irányuló mozgalomnak, amely egyesiteni szeretné magában az unitárius vallásu iró embereket abból a célból, hogy azokat irásra serkentse, irányitsa, buzditsa, szóval, hogy szétfolyó és erőtlen irodalmunknak bizonyos összhangot és erőt adjon. Hogy mennyire érezték a jelenlevő egyházi és világi embereink ennek a szükségét, azt a legjobban

[1] Az unitárius lelkészek „tanfolyamáról" kaptunk egy terjedelmes és részletes tudósitást. Bármennyire óhajtanók az ott tárgyalt kérdések közérdekű volta és nagyjelentősége miatt közölni, helyszüke miatt kénytelenek voltunk félretenni. Majd egy következő számban talán sort kerithetünk rá.

bizonyitja az a tény, hogy ott a helyszinén több mint 2000 kor. adomány gyűlt be a nemes célra. Az értekezlet egy előkészitő bizottságot küldött ki a részletes terv előkészitésére. Reméljük, hogy ez a mozgalom minden jó unitárius részéről a megérdemelt szellemi, erkölcsi és anyagi támogatásban részesül. Külön-külön gyengék vagyunk s széthullunk, de egyesülve céltudatos munkával csudákat müvelhetünk.

Unitárius nyomda Jelszónak tetszetős, valóságnak ábránd.[2] A mai nyomdai üzemek felszerelése teljesen kizárja, hogy a mi kicsiny egyházunk önálló nyomdát tudjon felállitani. Egy nyomda vagy igen jó üzlet személyes vezetés mellett, vagy nagy luxus ráfizetéssel. Nagyon jó volna, ha a nyomdát unitárius könyvnyomtatási célból olcsó árban igénybe vehetnők, de annyi nyomtatni valónk csakugyan nincs, hogy ezért saját költségünkön nyomdát tartsunk. A mezőgazdaság vezetése egyszerübb feladat s ez is nagyon nyikorogva megy. Hát még a nyomda mennyire nyikorogna! A jelszó alatt elérhető célból igyekezzünk legalább annyit valóra váltani, hogy a főtanácsi bizottság által létesitett nyomdai alapot növeljük minél nagyobbra és a kamataiból támogassuk a *haszonnal nem járó értékes munkák kiadását.* A Báthori István által elvett fejedelmi nyomda helyett igyekezzünk fejedelmi bőkezüséggel támogatni a fontosabb kiadványokat s ekkor közelebb járunk a célhoz. (*t. gy.*)

A legatiok. Az e kérdés körül folyó tollharchoz nem kivánunk beleavatkozni. Ezt megvivják a duellálók a tollharc szabályai szerint férfiasan. De úgy gondolom, hogy ezt a kérdést *önálló kérdés* alakjában át kell terelni a hivatalos elintézés utjára is. Egyházunknak sokkal mélyebbre ható intézménye a legatio, semhogy a fiatalságra nézve „*viaticum*" szempontjából lehessen eldönteni. Ferencz József püspök úr egyéni véleményét már 1873-ban kifejtette volt. (L. K. Magvető VIII. K. 363 lap). Ez alkalommal fölvetette volt a *körlegatio* kérdését, amit ma a körlelkészséggel és beszolgáló lelkészséggel lehetne combinálni. S végül — mondja F. J. — hátha az innepek *harmadnapját* . . . eltörölnők: vajjon nem lehetne-e a legatiokon (és nem a legatusokon!) ezáltal is segiteni. Szóval e tárggyal

[2] Nem értünk egyet t. munkatársunk felfogásával. Két okból. Egyik az, hogy egy nyomda felszerelése még ma sem jelent megbirhatatlan teher. Példák állanak előttünk, hogy egy-egy felekezeti főgimnázium ma is tart fenn nyomdát s a mai árak mellett is prosperálhat. Másik az, hogy nekünk nem volna annyi nyomtatni valónk, hogy a nyomdát munkával táplálni tudnók. A jelenlegi folyóiratok, időközi közlések, az egyházi kormányzat nyomtatványai, unitárius irók kiadványai — úgy gondoljuk — anyaggal legalább háromnegyed részben ellátnának egy kisebbszerű nyomdát, amely természetesen ezeken kivül más munkákat is vállalna. Persze, a vezetés, az egy egészen különálló kérdés, amelynek szerencsés megoldásától függne az, hogy vajjon a nyomda vigan s könnyen boldogulna-e vagy nyikorogna.

kapcsolatban sok kérdés merülhet fel, amelyek méltók a megfontolásra és megvitatásra. Ettől az időtől sok idő mult el. Iskoláink belső szelleme egészen átalakult s a kereszturi gymnasium is VIII. osztályuvá fejlesztetett. A megfontolások és megvitatások azonban nem tartottak lépést az átalakulással. Egyházi érdekből fontos volna, ha az illetékes tényezők az egyéni szempontokon fölül emelkedve megtárgyalnák és rendezésre előkészitenék ezt a kérdést. *(t. gy.)*

Egyházközségi könyvtáralapitás. Az egyház kebelében a 70-es években a tettre kész erő sok üdvös dolgot valósitott meg. A Dávid Ferenc könyvtár-egylet is ennek a szellemnek a hajtása volt. A falusi iskolai könyvtárak felállitása a népoktatás fejlődésével volt szoros kapcsolatban. Ámde felekezeti iskoláink megfogyatkoztak. A *népkönyvtárak tehát nem kapcsolhatók többé a felekezeti iskolák könyvtárával egybe.* A háboru az olvasási vágyat — amint ezt az illetékesek ténykép megállapitották — növelte és a látókör szélesbülésével az egyházközségi könyvtárakra elodázhatatlan szükségünk lesz. Az unitárius szellem és gondolkozás megerősitése és terjesztése is csak úgy remélhető, ha egyházközségeinkben lesznek *unitárius könyvtárak.* Nem elég az eredményt csak várni: az eredményt elő kell késziteni gondos munkával és sok fáradsággal! Legujabban a katholikus misszió egyszerüen úgy oldotta meg a katholikus szellemű olvasmányok terjesztését, hogy a templom bejáratánál belől (az istenházában) egy állványra elhelyezi a könyveket az ár kitüntetésével és *pénztárnoknak oda állitott egy lezárt perselyt.* Az eredmény: az elfogyott könyvek áránál mindig többet találnak a perselyekben. A szellemi kérődzés helyett tehát cselekedjünk! *Az egyházközségi könyvtárak* megoldását én ugy képzelném, hogy azokban két főcsoport lenne. Az egyik a lelkészek részére szükséges tudományos munkák csoportja. Ezek egyuttal az intelligens olvasók igényét is kielégitenék s erre is suly volna helyezendő. A másik része lenne a népies könyvek csoportja. Ezeket a könyvtárakat a pap, kántor vagy erre vállalkozó tanitó kezelné. Én a pap részére ennél gyakorlatilag szebb munkát el se képzelek. A könyvtárak beállitásának első feltétele volna az unitárius folyóiratok beszerzése. Ezeket minden községben ajándékozás utján 1—2—3 példányban össze lehetne még állitani. Ezután suly volna helyezendő az unitárius irodalmi termékek összeállitására és beszerzésére. Azt hiszem, hogy a falusi pénzbőség mellett ma minden gazdát meglehetne nyerni arra, hogy egy beszerzendő könyv árát fizesse, amely az ő nevének (X. Y. ajándéka) feljegyzése mellett kerülne a könyvtárba. A lelki gondozásnak ez a gyakorlati módja! Bizom abban, hogy lelkészeink is ezt igy fogják fel. Tehát fel a munkára! *(th. y.)*

Az unitárius irodalom bibliografiája. A K. M. szerkesztősége eléggé nem méltányolható feladatot oldott meg, amidőn a K. M. I—XLVII. év-

folyamának „Tárgymutató és Tartalomjegyzéké“-t elkészittette. A feladatot Borbély Ferenc dr. elismerésre méltó szakavatottsággal oldotta meg. A K. M. dolgozótársai ezáltal megbecsülhetetlen előnyhöz jutottak. De itt nem szabadna megállani. A K. M. szerkesztői meg kellene, hogy találják a módját annak is, hogy az *unitárius irodalom bibliografiája is elkészüljön*. Akár a kezdeményezés, akár a feladat megoldása által egyházunkkal szemben elévülhetetlen érdemeket szereznének. A szerkesztőség ezt a kérdést a szakemberek egybehivásával megbeszélés tárgyává kellene, hogy tegye és az eszmét állandóan felszinen kellene, hogy tartsa. Lássuk a következő lépéseket is. *(t. gy.)*

Wekerle a nemzetiségi egyházakról. A miniszterelnök a képviselőház jun. 19.-i ülésén a nemzetiségi egyházakról nyilatkozott. A tanitó- és lelkészképzést nekünk kell kezünkbe vennünk s ez irányban az előkészületek már folyamatban vannak. Az iskolák államositását nemzetiségi vidékeken szükségesnek tartja. Tanitóul csak oly egyének alkalmazhatók, akik tökéletesen beszélnek oláhul. Felekezeti tanitókat csak abban az esetben vesz át, ha teljesen megbizhatók Zsinati kormánybiztosok kiküldésére a kormánynak kétségtelenül joga van. Igaz, hogy a felügyeleti jog a vallásfelekezetek irányában eddig rendszerint királyi biztosok kiküldése által gyakoroltatott; de ez nem jelenti azt, hogy ez csakis igy lenne gyakorolható!

Választások az ág. ev. egyházban. A báró Prónay Dezső lemondásával megüresedett egyetemes felügyelői állásra báró Solymossy Lajos orszg. képviselő választatott meg; a bányai egyházkerület uj püspökéül a lemondott Scholtz Gusztáv helyére Raffay Sándor budapesti lelkész. Raffay alapos képzettségü, széles látókörü ember, igazi vezetői képességekkel megáldva.

Új műegyetemek. Gróf Zichy János közoktatásügyi miniszter egyik juliusi beszédében a képviselőházban kijelentette, hogy a kormány Temesvárt egy uj müegyetemet sándékozik létesiteni s a kérdést a lehető leggyorsabban akarja megoldani ugy, hogy ideiglenesen már az idén megkezdhesse az első évfolyam beállitását. Szeretné produktiv pályákra terelni az ifjuságot s ezért szükségesnek tartja még egy új műegyetem felállitását Kassán, hová a földmivelésügyi miniszter a selmeci erdészeti és bányászati főiskola áthelyezését tervezi.
